

YOSHLAR HUQUQIY ONGI VA HUQUQIY SAVODXONLIGINING MAZMUNI, TUZILISHI

Qobulov Behzod

Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada yoshlar huquqiy ongi va huquqiy savodxonligining nazariy asoslari, mazmun-mohiyati hamda tuzilma elementlari tahlil qilinadi. Huquqiy ongning tarkibiy qismlari – bilim, qadriyat, e'tiqod va huquqiy xulq komponentlari o'zaro bog'liqlikda yoritiladi. Shuningdek, huquqiy savodxonlikning yoshlar ijtimoiylashuvi jarayonidagi o'rni va uni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari ilmiy asosda bayon etiladi.

Kalit so'zlar: yoshlar, huquqiy ong, huquqiy savodxonlik, huquqiy madaniyat, ijtimoiylashuv, fuqarolik mas'uliyati, huquqiy tarbiya.

Kirish. Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti sharoitida yoshlar ijtimoiy, siyosiy va huquqiy jarayonlarning eng faol qatlamlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash, fuqarolik jamiyatini rivojlantirish va demokratik qadriyatlarni mustahkamlash, avvalo, yoshlarning huquqiy ong va huquqiy savodxonlik darajasiga bog'liqdir. Chunki aynan yosh avlodning huquqqa bo'lgan munosabati, qonun normalarini anglash darajasi hamda ularni amaliyotda qo'llay olish qobiliyati davlat va jamiyat barqarorligining muhim omili hisoblanadi.

Huquqiy ong – bu shaxsning huquqiy borliqni idrok etishi, huquqiy qadriyatlarni anglab yetishi va ularga nisbatan ichki munosabatini ifodalovchi murakkab ijtimoiy ong shaklidir. Huquqiy savodxonlik esa huquqiy bilimlarning mavjudligi, ularni tushunish va real hayotiy vaziyatlarda to'g'ri qo'llay olish ko'nikmalarini qamrab oladi. Ushbu ikki tushuncha o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, yoshlarning fuqarolik mas'uliyati, huquqiy madaniyati va ijtimoiy faolligini belgilovchi asosiy mezonlardan sanaladi.

Globalashuv, raqamli texnologiyalar rivoji va axborot oqimlarining keskin ortishi yoshlar dunyoqarashi va qadriyatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois yoshlar huquqiy ongi va huquqiy savodxonligining mazmuni hamda tuzilishini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning shakllanish omillari va rivojlanish mexanizmlarini aniqlash dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi. Mazkur maqola aynan ushbu masalalarni tizimli yondashuv asosida yoritishga qaratilgan.

Yoshlar huquqiy ongi va huquqiy savodxonligi masalasi huquqshunoslik, falsafa, sotsiologiya hamda pedagogika fanlarida keng tadqiq etilgan. Ilmiy manbalarda huquqiy ong jamiyat ongining mustaqil shakli sifatida talqin qilinib, uning mazmuni huquqiy bilimlar, huquqiy qarashlar, baholash mezonlari va huquqiy xulq-atvor bilan bog'liq holda izohlanadi. Ko'plab tadqiqotchilar huquqiy ongni huquqiy mafkura va huquqiy psixologiya birligida ko'rib chiqadilar.

Huquqiy savodxonlik esa asosan ta'lim jarayoni va huquqiy tarbiya bilan bog'liq holda o'rganilgan. Tadqiqotlarda u shaxsning o'z huquq va majburiyatlarini bilishi, normativ-huquqiy hujjatlarni tushunishi hamda qonuniy mexanizmlardan foydalana olish qobiliyati sifatida tavsiflanadi. Ayrim ilmiy ishlarda huquqiy savodxonlik huquqiy madaniyatning amaliy ifodasi sifatida baholanadi.

Sotsiologik yondashuvlarda yoshlarning huquqiy ongi ijtimoiylashuv jarayoni, oila, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari va raqamli makon ta'siri bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilinadi. Psixologik tadqiqotlarda esa huquqiy ongning emotsional va motivatsion komponentlari, ya'ni qonunga nisbatan ishonch, hurmat va mas'uliyat hissi muhim omil sifatida e'tirof etiladi.

Shu bilan birga, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, huquqiy ong va huquqiy savodxonlik ko'pincha alohida kategoriyalar sifatida o'rganilgan

bo'lib, ularning mazmuniy uyg'unligi va tuzilma jihatlari kompleks tarzda yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Mazkur maqolada aynan ushbu nazariy bo'shliqni to'ldirish, yoshlar huquqiy ongi va savodxonligining o'zaro bog'liq tuzilma elementlarini aniqlash maqsad qilib qo'yilgan.

Mazkur tadqiqot yoshlar huquqiy ongi va huquqiy savodxonligining mazmuni hamda tuzilishini kompleks yondashuv asosida o'rganishga qaratildi. Tadqiqot metodologiyasi ijtimoiy-gumanitar fanlarning umumiy ilmiy tamoyillari – obyektivlik, tizimlilik, tarixiylik va mantiqiylik prinsiplari asosida shakllantirildi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- **Tahlil va sintez metodi** – huquqiy ong va huquqiy savodxonlik tushunchalarining nazariy asoslarini aniqlash hamda ularning o'zaro bog'liqligini ochib berishda qo'llanildi.

- **Tizimli yondashuv** – yoshlar huquqiy ongining tuzilma elementlarini yagona ijtimoiy-huquqiy mexanizm sifatida ko'rib chiqishga imkon berdi.

- **Qiyosiy tahlil** – turli ilmiy qarashlar va yondashuvlarni solishtirish orqali umumiy va o'ziga xos jihatlarni aniqlashda xizmat qildi.

- **Mantiqiy umumlashtirish** – nazariy xulosalarni shakllantirish va tushunchalar o'rtasidagi ichki bog'liqlikni asoslashda qo'llanildi.

Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlar, ilmiy monografiyalar va maqolalar tahlili asosida yoshlar huquqiy ongi va savodxonligining tarkibiy tuzilmasi konseptual jihatdan asoslab berildi. Tanlangan metodologiya tadqiqotning ilmiy asoslanganligi va tizimlilikini ta'minlashga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, yoshlar huquqiy ongi va huquqiy savodxonligi jamiyatning huquqiy taraqqiyoti hamda fuqarolik jamiyati

institutlarining barqaror faoliyatini ta'minlovchi muhim omillardir. Huquqiy ong shaxsning huquqqa bo'lgan munosabati, qadriyatlar tizimi va ichki e'tiqodini ifodalasa, huquqiy savodxonlik ushbu bilim va qarashlarning amaliy faoliyatda namoyon bo'lishini ta'minlaydi. Ularning uyg'un rivojlanishi yoshlarning ijtimoiy faolligi, fuqarolik mas'uliyati va qonun ustuvorligiga hurmatini shakllantiradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, huquqiy bilimlarning yetarli darajada amaliy ko'nikmaga aylantirilmasligi, huquqiy tarbiyada innovatsion metodlarning kam qo'llanilishi hamda raqamli makondagi turli axborot ta'sirlari yoshlar huquqiy ongining shakllanish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois huquqiy ong va savodxonlikni rivojlantirish uzluksiz va tizimli yondashuvni talab etadi.

Mazkur yo'nalishda quyidagi takliflar ilgari suriladi:

1. Ta'lim tizimida huquqiy fanlarni amaliy mashg'ulotlar, keystadi va interaktiv metodlar asosida o'qitishni kengaytirish.
2. Yoshlarni huquqiy jarayonlarga, jamoatchilik muhokamalari va ijtimoiy tashabbuslarga faol jalb etish mexanizmlarini kuchaytirish.
3. Raqamli platformalarda huquqiy savodxonlikni oshirishga qaratilgan sifatli axborot-kontentlar yaratish va targ'ib qilish.
4. Oila, ta'lim muassasalari va fuqarolik jamiyati institutlari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash orqali huquqiy tarbiyaning uzviyligini ta'minlash.

Umuman olganda, yoshlar huquqiy ongi va huquqiy savodxonligini yuksaltirish jamiyatda qonun ustuvorligi va ijtimoiy adolatni qaror toptirishning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi

Qonuni. – Toshkent, 2016.

3. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.

4. Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.

5. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.

6. Alekseev S.S. *Teoriya prava*. – Moskva: BEK, 1995.

7. Toshchenko J.T. *Sotsiologiya*. – Moskva: Yuniti-Dana, 2012.

8. Habermas J. *The Theory of Communicative Action*. – Boston: Beacon Press, 1984.

9. Almond G., Verba S. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. – Princeton: Princeton University Press, 1963.

10. Putnam R.D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. – New York: Simon & Schuster, 2000.